

DIDAKTIČKE STRATEGIJE I METODE PODSTICANJA RAZVOJA MUZIČKOG I JEZIČKOG STVARALAŠTVA I KREATIVNOSTI KOD DECE PREDŠKOLSKOG UZRASTA

Rezime: Nekoliko decenija unazad, fenomen darovitosti nalazi se u centru interesovanja istraživanja, a posebnu pažnju istraživači posvećuju definisanju i izučavanju pojma kreativnosti, strategijama i metodama podsticanja, kao i načinima ispoljavanja kreativnosti i stvaralačkih sposobnosti. Neki od vodećih ciljeva predškolskog vaspitanja i obrazovanja u okviru muzičkog vaspitanja i razvoja govora su: negovanje spontanog i slobodnog muzičkog stvaralaštva, razvoj i ispoljavanje kreativnosti putem različitih oblika muzičkih aktivnosti i negovanje govornih stvaralačkih sposobnosti putem spontane igre deteta (npr. igra glasovima, rečima, igra uloga i slično). Ispoljavanje kreativnosti i stvaralaštva očekuje se najpre od darovitih, a veliki značaj u ovom procesu imaju oni koji se bave vaspitanjem i obrazovanjem predškolske dece. Danas sve više pažnje privlače specijalizovane ustanove koje se van programa vaspitno-obrazovnih ustanova bave podsticanjem razvoja darovite dece. U okviru njihovih programa često se mogu sresti savremeni oblici grupnog rada koji podrazumevaju primenu muzike, pesme, plesa, igre, glume, likovnog izražavanja, a u okviru toga i učenje stranog, najčešće engleskog jezika. U ovom radu će pored teorijskog okvira tumačenja i značenja kreativnosti, biti prikazane pojedine strategije i metode podsticanja razvoja muzičkog i jezičkog stvaralaštva kod dece predškolskog uzrasta iz ugla prakse.

Cljučne reči: darovitost, kreativnost, stvaralaštvo, muzičko vaspitanje i obrazovanje, strani jezik.

Uvod

Pojava kreativnosti najčešće je neodvojiva od prisutnosti darovitosti i talenta. Mnogi autori kreativnost tumače kao neophodni segment postojanja i manifestovanja darovitosti. Kao i za darovitost i za kreativnost je tokom godina izronio veliki broj definicija. Stari Grci su kreativnost definisali kao sposobnost da se stvori nešto novo, ni iz čega, uz pomoć nekog od bogova ili kroz božanstvenu inspiraciju (Burton, 2010, kao što je citirano u Lee, 2013). Danas se kreativnost definiše kao sposobnost pojedinca da stvori nešto adekvatno i novo (Oche, 1990, kao što je citirano u Lee, 2005), te je nastajanje nečeg originalnog, vrednog, naučno korisnog, društveno značajnog, često objašnjenje pomenutog pojma. Ona se može definisati i kao individualni i kulturološki fenomen koji omogućava transformaciju mogućnosti u stvarnost (Popescu, 2013).

¹jaca.stolic@gmail.com

²palinkasevic@gmail.com

Prema Renzulijevom (Renzulli) modelu natprosečna inteligencija, kreativnost i posvećenost zadatku su značajni faktori koji objašnjavaju darovitost. U ovom modelu kreativnost i posvećenost zadatku su uticajni faktori od natprosečne inteligencije (Lee, 2005). Visok nivo inteligencije ne garantuje postojanje kreativnosti, takođe, kreativnost ne garantuje postojanje visokog nivoa inteligencije. Međutim, ustanovljeno je da dve komponente kreativnosti snažno predviđaju nivo inteligencije, a to su originalnost i fluentnost (Ghonsooly & Showqi, 2012). Autor Đorđević tome dodaje fleksibilnost, maštu, mišljenje, pamćenje, svojstva karaktera, motivaciju, tolerantnost i drugo, te smatra da je uloga svih tih faktora da podstiču, podržavaju i usmeravaju stvaralaštvo (Đorđević, 2015b). Renzuli čak pokušava da definiše termine kao što su: kreativno ponašanje, kreativno postignuće i kreativna produkcija (Maksić, 2007).

Čudina-Obradović (1990) tumači nadarenost kao produktivno-kreativnu sposobnost. Izdvaja mišljenje Tanenbauma (Tannenbaum) koji ističe u prvi plan korespondenciju produkcije i aktivne upotrebe znanja, a dete koje koristi te stečene sadržaje na *konstruktivan i originalan način je stvaralac* (Mussen prema Čudina-Obradović, 1990: 13). Dakle u ovom tumačenju, nadarenost kao obavezan uslov, pored produktivnosti, podrazumeva prisustvo kreativnosti koja se ispoljava u davanju doprinosa, donošenju nečeg novog i originalnog, pa se zbog toga darovitost u ovom slučaju definiše kao *produktivno kreativna nadarenost* (Renzulli i Reis, prema Čudina-Obradović, 1990: 13). Autorka (Čudina-Obradović, 1990) napominje da je za pojavu kreativnosti kao slobodnog i maštovitog načina primene stečenog znanja neophodna razvijena motivacija koja će „voditi” do traženja originalnih rešenja i odgovora. Stoga *stvaralačku sposobnost* čine tri međusobno zavisna elementa: sposobnost, motivacija i kreativnost, koja će pojedincu omogućiti da postigne natprosečne rezultate u određenom domenu ljudske delatnosti (Čudina-Obradović, 1990: 13). Slične stavove neguje Stojaković (2000), koji smatra da je darovitost rezultat povoljne interakcije i odnosa pomenuta tri elementa, ali tvrdi da ukoliko te međuzavisnosti nema, nivo darovitosti veoma je nizak, ili je čak i nema. Kadum-Bošnjak i Brečević združuju mišljenja dva autora, stoga bi definicija kreativnosti prema Mazlou (Maslow) i Holmenu (Hallman) bila da je ona posebna sposobnost koja može biti *izražena kao stil života, kao i način mišljenja ili izrade nekog predmeta* (Kadum-Bošnjak, Brečević, 2015: 132).

Sternberg (2006, kao što je citirano u Ghonsooly & Showqi, 2012) je istakao da je kreativno delanje odluka koju svako može da donese, ali koju većina ljudi ne donesi zbog straha od posledica koje takvo ponašanje donosi. On smatra da je potrebno nagrađivati kreativno ponašanje i umanjiti negativne posledice primenjivanja istog kako bi se negovao kreativni duh u društvu.

Kreativnost kod dece je usko povezana sa ne-kognitivnim faktorima kao što su karakterne osobine (samopouzdanje, tolerancija, nejasnoća, radoznalost i motivacija), emotivne karakteristike (pozitivno učešće u zadacima, nizak stepen anksioznosti, emotivne preference) i društveno okruženje (Lee, 2013). Volcano model kreativnog merenja (engl. *the Volcano Model for Creative Measurement*) je sačinjen za merenje kreativnosti kod dece predškolskog uzrasta i pored kognitivnih uzima u obzir gore navedene elemente. Test obrađuje uticaj:

1. Individualnog okruženja – nasleđe i atmosfera u domu;
 2. Sposobnost kreativnog mišljenja – fluentnost, fleksibilnost, originalnost i pojašnjavanje;
 3. Kreativnih crta ličnosti – radoznalost, nezavisnost, otvorenost rizikovanju, posvećenost zadatku;
 4. Socio-kulturnog okruženja – prihvatanje novih modela u društvu (Lee, 2005).
- Razvijanje kreativnih veština zadatak je svih vaspitno-obrazovnih ustanova. Kako bi se podsticao njihov razvoj neophodno je podsticati *divergentan* način mišljenja (Čudina-Obradović, 1990: 52). Ovaj pojam prvi put je uveo pomenuti američki psiholog Gilford 1956. godine istakavši značaj ovog načina mišljenja kao pružanja mogućnosti da se odabere najbolje rešenje između velikog broja različitih rešenja koje je pojedinac sam stvorio, smislio ili proizveo, te se tim načinom može uticati na razvoj kreativnosti i stvaralaštva, čemu će određeni delovi ovog rada biti posvećeni.

Negovanje kreativnosti u nastavi i vaspitno-obrazovnom radu

U obrazovnom sistemu današnjice, nažalost, deca se uče da budu potrošači znanja umesto da se uče da budu stvaraoci znanja. Da bi se kreativnost negovala, potrebno im je omogućiti da dožive kreativni proces u kome mogućnosti postanu stvarnost (Popescu, 2013). Postoji širok spektar načina za podsticanje kreativnosti: oni doprinose stvaranju pozitivne radne atmosfere u kojoj se deca osećaju bezbedno i u kojoj dobijaju podršku za stvaranje novih ideja i rešavanje problema. Sternberg daje osam saveta za podsticanje kreativnosti (Popescu, 2013):

1. Podsticati kreativnost kroz sopstveni model ponašanja vaspitača, učitelja, nastavnika ili profesora;
2. Stvarati aktivnosti koje uključuju znanja iz različitih oblasti kako bi se razvio interdisciplinarni način razmišljanja;
3. Potrebno je dati deci dovoljno vremena da razmisle na kreativan način;
4. Kreativnost se treba nagrađivati;
5. Negovati atmosferu u kojoj su greške neophodan deo procesa učenja a ne negativna pojava;
6. Naučiti decu da preuzmu odgovornost kako za svoje uspehe tako i za svoje neuspehe;
7. Podsticati kreativnu saradnju;
8. Pomoći deci da gledaju na stvari iz tuđih i različitih uglova, razvijanje saosećanja i emotivne inteligencije;

Li (Lee, 2013) i Ornstein (1995, kao što je citirano u Iakovos, 2011) takođe predlažu nekoliko saveta za podsticanje kreativnosti:

1. Odvajanje od konvencija je jedan od glavnih faktora kreativnosti. Vaspitači, učitelji, nastavnici i profesori bi trebalo da budu tolerantni prema onima koji remete časove sa previše pitanja, odbijaju ideje koje su ponuđene, onima koji se suprotstavljaju opšte prihvaćenim idejama i načinima rešavanja problema.
2. Kreativni zadaci nemaju predodređena rešenja, ona su orijentisana ka rešavanju problema i uvek imaju postavljena ograničenja.

3. Igra podstiče kreativno mišljenje, maštu, intuiciju i divergentno mišljenje. Igra je najprirodniji način rada sa decom predškolskog uzrasta. Međutim, igra ne treba da se shvata olako. Ne podstiče svaka igra kreativnost i pri planiranju ovih aktivnosti, kao i za sve druge, potrebno je jasno postavljanje ciljeva, ograničenja i usmeravanje.
4. Davanje deci mogućnost izbora podstiče njihovo aktivno učešće u aktivnostima, koje je neophodno za dalje kreativno učešće dece.
5. Projektna nastava uključuje rešavanje problema, kritičko razmišljanje, kolaborativno i samostalno učenje, stavljanje zadatka u širi kontekst pa je stoga plodno tlo za razvijanje kreativnosti.
6. Podsticati decu da učestvuju u aktivnostima koje zahtevaju istraživanje, testiranje, traženje i veštine pretpostavljanja.
7. Trebalo bi razviti avanturistički duh u nastavi, razviti naviku da se obradi pun potencijal različitih ideja, podsticati decu da rade i eksperimentišu sa oblicima i idejama, kao i da budu svesni svog okruženja.

Podsticanje muzičke kreativnosti kod dece predškolskog uzrasta u okviru predmeta *Solfedo*

U toku profesionalnog muzičkog obrazovanja predmet sa kojim se deca prvi put susreću u muzičkim školama i koji prati čitavo njihovo školovanje je solfedo. Često se značaj ovog predmeta umanjuje ističući u prvi plan važnost nastave instrumenta. Međutim, putem nastave solfedo, umrežavanjem svih njenih elemenata i različitim aktivnostima, upoznaje se „beskonačan svet” muzičkih ostvarenja.

Pored toga, vodeći zadaci nastave solfedo, definisani nastavnim planom i programom osnovnog muzičkog obrazovanja i vaspitanja, su: razvijanje muzičkih sposobnosti, muzičke memorije, muzičke fantazije, razumevanje značenja i važnosti muzičkih izražajnih sredstava (npr. tempa, ritma, metra, dinamike, agogike, artikulacije i drugo), osnovno muzičko opismenjavanje (npr. postizanje veštine tečnog čitanja i pisanja nota u raznim ključevima, brzog prepoznavanja i razumevanja tembrovskih, karakternih, metričkih, dinamičkih, akcentnih, agogičkih i artikulacionih oznaka u notnom tekstu i razvoj veštine tečnog sviranja i pevanja a prima vista), usvajanje znanja iz oblasti teorije i istorije muzike, osposobljavanje za samostalno učenje i vežbanje, sticanje iskustva javnog nastupanja – samostalnog i u ansamblu, upoznavanje muzičke literature i umetnički vredne muzike, razvoj estetskih muzičkih kriterijuma, razvijanje stvaralačko-izvođačkih sposobnosti, a od svih pomenutih zadataka možda bi poslednji izdvojili kao najznačajniji i kao onaj koji bi mogao da predstavlja krajnji cilj profesionalnog muzičkog obrazovanja i vaspitanja – to je razvijanje muzičke kreativnosti u skladu sa muzičkim, emocionalnim i intelektualnim sposobnostima pojedinaca (Nastavni plan i program osnovnog muzičkog obrazovanja i vaspitanja, 2010).

Prema mnogim autorima, razvoj kreativnosti nije moguć bez prethodnog postojanja darovitosti. Pretpostavlja se da deca koja pohađaju muzičku školu poseduju izraženiji stepen muzikalnosti i razvijenije muzičke sposobnosti, ali samo određena poseduju muzičku darovitost koja može, pravilnim vođenjem i

podsticanjem, da se razvije u muzički talenat, a potom i u najviši stepen nadarenosti nazvan kreativna produktivnost (Teovanović, 2012: 26–27). S obzirom da kreativnost, prema brojnim autorima, predstavlja najviši domen u razvoju nadarenosti (Čudina-Obradović, 1990), zbog toga je za potrebe nastajanja ovog rada prepoznat predmet solfedo kao neiscrpan izvor mogućnosti i ideja u podsticanju razvoja muzičke kreativnosti kod dece.

Kompleksnost predmeta solfedo možemo sagledati kroz njegove osnovne aktivnosti koje podrazumevaju: slušanje, reprodukovanje i stvaranje muzike, zatim kroz sadržaj predmeta koji uz navedene aktivnosti, prema Radičevoj (2008), obuhvata još dve oblasti, kretanje uz muziku i didaktičke igre, ali i kroz nastavne oblasti: melodiku, ritam, diktate, intonaciju, odnosno opažanje i intoniranje, kao i teoriju muzike (Vasiljević, 2006). Priroda predmeta solfedo pruža velike mogućnosti organizovanja raznovrsnih vidova nastave, oblika rada i upotrebe materijala, te pruža šansu za identifikaciju, podsticanje i razvoj muzičke kreativnosti kod dece.

Sasvim je sigurno da u ovom procesu najveću ulogu imaju profesori muzike. Prema mišljenju Jovana Đorđevića (2015) uzajamna razmena iskustava i doživljavanja, bez obzira na postojeće greške čini kreativan odnos nastavnika sa učenicima. Dakle akcenat je na procesu i postupku, a ne krajnjem proizvodu, što je veoma bitno za domen umetnosti. Profesor muzike svojim postupcima može mnogo doprineti „buđenju” i ispoljavanju kreativnosti kod dece. Najpre je bitno da organizuje povoljnu i adekvatnu sredinu u kojoj će se deca osećati prijatno, slobodno i istraživački. Podsticajna sredina probudiće maštu deteta i potrebu za igrom. Zatim, veoma je značajno da podrži svaku dečju neobičnu ideju, imajući u vidu da se kreativnost često tim putem ispoljava. Ohrabrivanje procesa, a ne cilja (Negru, 2005), kao što je već pomenuto, može dovesti do nastajanja autentičnih i originalnih ideja.

Iz tih razloga veoma je bitno da profesori muzike koriste kreativne metode učenja i poučavanja. Autorka Andevski (2004) predlaže specifične didaktike i metode zasnovane na kreativnosti, mašti i fantaziji, a koje bi mogle da se prilagode i koriste u nastavi solfedo. Kao prvu, predlaže didaktiku *mašte* i *kreativnosti* (Andevski, 2004: 269). Počiva na tome da je po prirodi psiha čoveka kreativna i da ta „unutrašnjost” teži ispoljavanju u „spoljašnjem” svetu. Čovek poseduje unutrašnje vrednosti, emocije, snove, želju za življenjem, fantaziju, predstave, različite mogućnosti koje je potrebno uobličiti i pravilno podsticati kako bi se ispoljila kao kreativnost. Stoga je najbolje primeniti je u području percepcije muzičkih dela, odnosno u okviru aktivnosti slušanje muzike. Dejstvo specifično odabranih muzičkih dela, sa pažljivo osmišljenim zadacima i aktivnim slušanjem, može probuditi maštu i kreativnost. Andevski (2004) napominje da upotreba ove vrste didaktike zahteva komunikaciju sa realnošću kako bi se ispunili ciljevi.

Veoma sličan prethodnoj predstavlja predlog *putovanja kroz maštu* (Andevski, 2004: 272). Zasniva se na misaonim putovanjima u „unutrašnjost” mašte i buđenju unutarnjih čula. Može se veoma lako primeniti kao i prethodan predlog u domenu aktivnog slušanja muzike, putem kojeg će učenici u korespondenciji sa svojom maštom i fantazijom, na jedan opušten i slikovit način, uočavati različite

muzičke fenomene, kao i usvajati nova znanja. Ovakav način učenja može biti stimulativan i motivacioni za sve učenike.

Sledeću koju predlaže, a koja se može upotrebiti u okviru nastave solfeđa je *didaktika imaginacije* (Andevski, 2004: 273). Brojna istraživanja su pokazala da ljudski mozak lakše pamti slike nego tekst, u tom slučaju, prema rečima autorke Andevski, govorimo o *konkretnoj imaginaciji* (Andevski, 2004: 273), a kod dece je ona posebno izražena. Postavljajući je na viši nivo nastaje tzv. *konstruktivna imaginacija*, koja je prisutna tokom čitavog života (Andevski, 2004: 273). Prema njenim rečima *školovanje slikovitog mišljenja je školovanje misli i pamćenja* (Andevski, 2004: 273). Ovaj segment veoma je značajan za svakog muzičkog izvođača. U toku pevanja ili sviranja instrumenta, čemu je prethodilo vežbanje i učenje, sve vreme su aktivni muzičko mišljenje i pamćenje koje je najčešće slikovito. Svaki muzički izvođač ima svoj sistem zapamćivanja određenog muzičkog dela sa svim njegovim elementima, a u okviru toga imaginativno zapamćivanje, posebno kod dece, neizostavan je element. Zbog toga nastava solfeđa (kao i instrumenta) u oblasti razvoja muzičkog pamćenja trebalo bi da se zasniva na pomenutoj didaktici.

U životu muzičara intuicija je prateći element u procesu izvođenja i stvaranja muzike. Svaki muzički izvođač, uzimajući u obzir sve elemente i naznake za izvedbu određenog muzičkog dela, odabranu kompoziciju, kao i njeno ponovno izvođenje, izvede na drugačiji, sebi svojstven način, a u skladu sa trenutnim emocionalnim stanjem. Mnogo faktora utiče na trenutnu izvedbu, pa i izvedbu u toku rada i vežbanja, a jedno od njih predstavlja intuicija. Polazeći od formulisanja pojma intuicije, autorka Andevski formuliše didaktiku *intuicije*, koja je značajna u radu svakog profesora muzike, polazeći od svojih unutrašnjih osećaja. Pomenuta didaktika zasniva se na: opštem uvežbavanju osećaja, školovanju unutarnjeg osećaja i svesti o sebi, stalnim preispitivanjem intuicije u odnosu na realnost i slično (Andevski, 2004). U nastavi solfeđa ona se može podsticati u toku izvođenja (pevanja) melodijske vežbe *a prima vista* što predstavlja tzv. „čitanje s' lista", odnosno pevanje nepoznate melodijske vežbe gde se zapaža umeće i znanje učenika. Takođe, u okviru aktivnosti stvaranje muzike, može se podsticati intuitivan način razmišljanja kod dece, u okviru koga će oni putem sopstvenog stvaranja muzike izražavati „ono što im je u duši“.

Veoma bliska intuiciji možemo reći da je improvizacija. Brojni autori tvrde da su svakodnevna životna dešavanja čin improvizacije (prema Andevski, 2004). U muzičkom svetu improvizacija predstavlja veštinu, nešto što proizilazi iz svakog pojedinca, naravno u različitim kategorijama. U tom smislu možemo reći da se improvizovanje razlikuje u toku izbegavanja greške i ono koje se zapaža npr. u toku izvođenja džez muzike. Svakako do određenog stepena domeni improvizacije mogu se naučiti i uvežbati (Andevski, 2004). Shodno tome, u okviru nastave solfeđa, posebno u okviru aktivnosti stvaranje muzike, didaktiku *improvizacije* neophodno je primenjivati sa ciljem podsticanja kreativnog izražavanja (Andevski, 2004: 275).

Vrsta didaktike koja zahteva podesne problemske situacije i njihovo rešavanje je *heuristika* (Andevski, 2004: 276). U muzici možemo reći da bi se mogla ogleđati u nalaženju i razumevanju smisla određene kompozicije. U skladu sa tim

trebalo bi kompoziciju interpretirati, povezati odnose u njoj, višestruko analizirati, a potom i doći do mnoštva poruka i zaključaka. Prema Andevski (2004), primenom ove vrste didaktike, a modelovanjem u nastavi solfeđa, aktivnosti koje bi trebalo podsticati su: isključivanje pogrešne interpretacije, ili doći do zaključaka koja je interpretacije pogrešna, težiti razumevanju interpretiranog i pronaći u njemu smisao, usvojiti ga ili kritikovati i uključiti ga u sopstveno okruženje.

Najznačajnija od svih za domen koji izučavamo je *didaktika kreativnosti* (Andevski, 2004: 279). Može da počiva na kreativnim i neuobičajenim postupcima za rešavanje problema, npr. postupak preokreta, postupak preispitivanja, sinetika, oslanjanje na pozitivne impulse samopojačavanja kreativnosti, prijatna opuštenost i drugo. Podsticanjem njenog razvoja usvojiće se mnoga znanja u domenu muzike, usavršavaće se muzičke i druge vrste sposobnosti, naučiće se tehnike kreativnosti i tehnike rešavanja problema na neuobičajen način, ispoljavaće se kreativnost bez unutarnjih ograničenja (Andevski, 2004: 280).

S obzirom da je vežba najčešći vid učenja muzike, u tom procesu greške su neizostavan element. U nastavi muzike, u okviru predmeta solfeđa i učenja instrumenta, u procesu muzičkog toka odnosno izvođenja, ne treba primenjivati vraćanje na grešku, odnosno zaustavljanje muzičkog izvođenja radi korigovanja greške. Tek nakon završetka muzičkog toka, trebalo bi podsticati dete da na konstruktivan i stvaralački način analizira sopstveno izvođenje. Tim postupkom dete će pažljivo pratiti i slušati svoje izvođenje, a ujedno će sticati iskustvo za sposobnost samoevaluacije. Stoga učenici treba da vežbaju *kritički duh, polazeći od personalnog socijalnog i kulturnog iskustva* (Veselinov, Prtljaga, Ignjatović, 2015: 294). Ovakvim načinom učenja muzike često se može desiti da se dete kreativno izrazi kako bi se „snašlo” i izbeglo primetnu grešku. Zbog toga se ovaj oblik rada može iskoristiti kao predlog u procesu identifikacije i podsticanja kreativnosti kod dece.

Autorke Dan, Mitu i Lukić (2005) navode nekoliko specifičnih postupaka za negovanje kreativnosti koji bi mogli da se prilagode i primene u nastavi solfeđa. Prema njihovim rečima, oni obuhvataju postupke koji podrazumevaju slobodno-kreativne aktivnosti sa ciljem samoispoljavanja ličnosti deteta. Postupci koji mogu da se primenjuju su sledeći (Dan, Mitu, Lukić, 2005: 492–493):

1. *uvežbavanje sposobnosti za verbalno ekspresivnu izradu* – npr. u toku izvođenja (pevanja ili sviranja) određene kompozicije,
2. *nezavisna interpretacija* – određenih kompozicija, uz mogućnost upotrebe usklađenih tekstova ili primerenih slika uz odabranu kompoziciju,
3. *nezavisna izrada* – kompozicija, odnosno „muzičkih priča”, podstičući različite načine mogućeg raspoređivanja većeg broja zadatih kompozicija,
4. *slobodni crteži* – uz aktivno slušanje muzike (mogu biti na zadate teme ili na vlastite ideje),
5. *izrada originalnih radova* – komponovanje sopstvenih kompozicija na zadati tekst ili izmišljanje melodije bez teksta, za pevanje ili za sviranje na instrumentu,
6. *izvođenje raznovrsnih didaktičkih igara* – npr. za upoznavanje osobina zvuka (boje tona, jačine, brzine i drugo) sa ciljem podsticanja stvaralačkog razmišljanja i mašte,

7. *nabranjanje raznih pojava primećenih u prirodi* – uz aktivno slušanje muzike, odnosno raspoznavanje i određivanje primerene kompozicije u skladu sa pojavom, kao i imitacija istih (glasom, pokretima i proizvođenjem različitih zvukova i šumova sopstvenim telom),

8. *nabranjanje mnogostrukih rešenja na problemska pitanja divergentnog tipa* – npr. analiza muzičke partiture i traženje više različitih rešenja za prevazilaženje i uvežbavanje određenih muzičkih fenomena. Svi navedeni postupci veoma su značajni i mogu se koristiti u svakodnevnom radu u okviru različitih aktivnosti u nastavi solfeđa.

Putem metode otkrivanja Lelea (2003) ističe načine rada sa darovitima koristeći izražajna sredstva muzike i različite oblike rada. U skladu sa tim, rad na razvoju kreativnosti može se podsticati putem percepcije muzičkih dela (Lelea, 2003). Odabirom kompozicija različitih muzičkih žanrova, epoha i stilova, a primenom metode aktivnog slušanja muzike, deca mogu uočavati karakter dela (razigran, poletan, svečan, nežan i slično), tempo (brz, umeren, lagan, spor...), dinamiku (tiha, umereno tiha, srednje jaka, jaka...) i kretanje melodije (uzlazna, silazna, sa skokom...), artikulaciju (način na koji se izvode tonovi pri pevanju ili sviranju, npr. legato – vezano, stakato – odvojeno...), muzičke celine ili oblike (dvodelni, trodelni oblik...), način izvođenja (vokalna, instrumentalna, vokalno-instrumentalna...), prepoznavanje izvođačkog ansambla, npr. boje glasa pevača (npr. muški, ženski, zatim sopran, alt, tenor, bas...) ili vrste instrumenata (duvački, žičani, udarački, zatim flauta, klavir, kontrabas...) i slično. Postavljanjem zadataka neposredno pre slušanja muzike podstičemo aktivno slušanje. Neophodno je osmisлити zadatke višeg nivoa, kao i one koje bude maštu i razmišljanje, a nakon toga razgovarati sa decom o njihovim zapažanjima. Značajno je podstaći decu da se slobodno izražavaju i iskažu svoje mišljenje kroz asocijacije jer će na taj način ispoljiti kreativne ideje.

Kreativnost i učenje stranog jezika

Kreativnost zajedno sa kritičkim razmišljanjem i strategijama usvajanja vokabulara predstavlja jedan od tri metakognitivna faktora koji snažno oblikuju i utiču na proces usvajanja stranog jezika (Nosratinia & Zaker, 2015). Istraživanja su pokazala postojanje značajne veze između kreativnosti i bilingvizma (Ghonsooly & Showqi, 2012). Sa jedne strane, bilingvizam unapređuje kognitivne funkcije kao što su planiranje, kognitivna fleksibilnost i radna memorija, sa druge strane, kreativnost se umnogome oslanja na snagu ovih funkcija. Učenje stranog jezika do naprednog nivoa značajno unapređuje sve četiri komponente divergentnog mišljenja (fleksibilnost, pojašnjavanje, originalnost, i fluentnost) koje predstavlja ključni element kreativnog mišljenja (Ghonsooly & Showqi, 2012). Ova pozitivna veza se može objasniti specifičnim kognitivni aktivnostima koje podrazumeva učenje stranog jezika. Što pre počne jezik da se uči, to je veća verovatnoća da će se on usvojiti do naprednog nivoa, pa stoga i relevantnost prethodnih informacija sa temom rada (Birdsong, 2004). Dok se deca upoznaju sa novim jezičkim sistemima, novim kulturama i običajima, i novom perceptivnom organizacijom razvijaju se

kreativne sposobnosti kroz otvoreno i fleksibilno izlaganje novim konceptima (Ghonsooly & Showqi, 2012). Unapređenje kratkoročnog pamćenja i samopouzdanja, kao i primena kreativne drame i pričanje priča na časovima stranog jezika je korisno za poboljšanje kreativnih procesa kod dece (Lee, 2013). Kreativnost se može dodatno razviti kroz uživanje u učenju stranih jezika i kroz prilike da iskažu ne samo stvarna već i zamišljena iskustva u kreativnom okruženju (Kennedy & Flavey, 1999, kao što je citirano u Lee, 2013).

Posebno zgodna aktivnost za podsticanje kreativnosti kod dece predškolskog uzrasta tokom usvajanja stranog jezika je pričanje priča. Tokom ove vrste aktivnosti deca su izložena kompleksnijim jezičkim konstrukcijama nego što su tada u stanju da sama koriste, ona uz pomoć mimike, lutki, glume, drugačije boje i intonacije glasa i/ili sličica su aktivno uključena u konstruisanje i razumevanje priče (Reilly & Ward, 1997). Ova vrsta aktivnosti podstiče korišćenje mašte i budi radoznalost kod dece; a kao što se moglo videti u prethodnom tekstu, to su individualne karakteristike koje su usko povezane sa kreativnošću. Tokom pričanja priče deci se može pružiti prilika da sama donose odluke kako bi priča trebalo da se završi ili tokom celog procesa pričanje priče mogu sama voditi tok radnje donošenjem odluka kako bi likovi trebalo da se ponašaju i šta će se desiti. Priče pružaju savršen kontekst za razvoj emotivne inteligencije kod dece jer vaspitači mogu da zastanu tokom priče da imenuju osećanja koje likovi doživljavaju i definišu sa decom zašto se oni baš tako osećaju. Ovakvom aktivnošću deca razvijaju sposobnosti imenovanja i identifikacije različitih osećanja, ali takođe razvijaju empatiju i veštine gledanja na situaciju iz različitih uglova. Vaspitači mogu da traže od dece da ilustruju priču koju su čuli pa kroz analizu crteža provežbaju usvojeni vokabular i provere dečje razumevanje priče, dok istovremeno deca dobijaju priliku da podele svoj doživljaj. Kroz obradu priča i bajki koje su iz drugih kulturoloških sistema, na drugom jezičkom sistemu, deca se navikavaju na različitosti i raznolikosti kulturnih uticaja, koja u njima umanjuju strah od različitog i podstiču prihvatanje novih i različitih uticaja i ideja.

Zaključak

Učenje stranog jezika, a posebno engleskog jezika, postaje sve popularnije i uvodi se sve ranije u obrazovni sistem. Predavanje stranog jezika po svojoj prirodi podložno je tlo, između ostalog, za razvoj kulturološke tolerancije, tolerancije prema drugome i drugačijem, prihvatanjem grešaka kao neizostavni proces učenja, primenu humanističkih aktivnosti za razvoj intrapersonalnih odnosa među učenicima i razvoj emotivne inteligencije, a samim time i za razvoj kreativnosti. Zanimljivi i stimulativni oblici rada su značajni tokom svih faza učenja stranog jezika, ali su od posebnog značaja na početku učenja kada se deca prvi put susreću sa jezikom i stvaraju prve impresije o njemu. Veoma je značajno da se tokom učenja stranog jezika stvori prijatna atmosfera u kojoj se različite ideje prihvataju, gde se deca podstiču da aktivno učestvuju i daju svoj doprinos. Zbog svoje otvorene prirode ka najširem spektru različitih tema i vrsta aktivnosti predavanje stranog jezika

omogućava vaspitačima i profesorima da razvijaju kod dece osobine i oblike ponašanja koja su preduslov za kreativno razmišljanje i stvaralaštvo.

Muzičke škole predstavljaju stručne škole koju pohađaju deca sa izuzetnim muzičkim sposobnostima, muzički darovita i talentovana deca. Posmatrajući je kao školu specijalizovanu da iznedri muzičke profesionalce, u svakom smislu te reči, u toku školovanja i po njenom završetku izdvajaju se muzički eksperti, geniji, kao i muzički kreativne osobe, koji se po svojoj uspešnosti izdvajaju od drugih. Podrobnom analizom teorija, a prema mišljenju brojnih autora, kreativnost, a u okviru nje kreativna produktivnost, koja predstavlja najviši domet uspešnosti, najčešće je urođena, te je moguće na različite načine podsticati njen razvoj. Kako bi mogli očekivati pojavu kreativnosti, odnosno kreativnog načina izražavanja, ponašanja, stvaranja proizvoda, originalnih dela, možemo zaključiti da je rad na razvoju kreativnosti neophodno započeti što pre, od samog početka pohađanja muzičke škole.

Predmet solfeđo, koji prati čitavo školovanje muzičara, od njegovog početka do kraja, prepoznali smo kao neiscrpan izvor ideja i mogućnosti za podsticanje pomenute problematike. Kako bi to bilo moguće, pored umrežavanja svih aktivnosti, elemenata kao i nastavnih oblasti predmeta solfeđo, profesori muzike moraju „iskočiti iz šina” i uvrstiti u određene segmente nastave, gde je to moguće, metode zasnovane na mašti, imaginaciji, improvizaciji, fantaziji i slično. Tim putem, možda netipičnim u ovom trenutku za nastavu solfeđa, moguće je očekivati pojavu i razvoj kreativnosti.

Kao veoma značajne i pogodne oblasti u nastavi solfeđa za pomenutu problematiku i upotrebu didaktike mašte i kreativnosti, putovanja kroz maštu, imaginacije i intuicije, izdvojili smo (aktivno) slušanje i stvaranje muzike, u okviru njih pokret uz muziku i neizostavnu igru, koja može biti spontana i specijalno osmišljena (didaktička igra). Takođe, oblast izvođenja muzike može obuhvatati upotrebu didaktike imaginacije, intuicije, improvizacije, heuristike i slično. Možda će kritike na ove predloge biti nemogućnost za upotrebu predloženih metoda i načina rada iz razloga nedovoljnog vremena... Međutim, uzimajući u obzir karakteristike uvodnog i završnog dela časa, gde se najčešće određeni pojam ili fenomen uvodi, obnavlja ili utvrđuje, otvara se mogućnost za primenu svega navedenog upravo u ovim delovima časa. Takođe, u ovom trenutku mogli bismo da ukažemo na poželjnu, odnosno obaveznu korespondenciju nastave solfeđa i instrumenta koji bi trebalo da sinhronizuju rad, kao i da ga dopunjuju, nadomešćuju i slično.

Da zaključimo – dečja mašta, radoznalost, spontanost i potreba za igrom dovoljni su temelji za izgradnju kreativne ličnosti. Zadatak svih onih koji se bave vaspitanjem i obrazovanjem dece je da podstiču ono što je u deci „prirodno” i da ne dozvole da ta „magija” iščezne.

Literatura:

- Andevski, M. (2004). *Didaktičke fantazije i kreativnosti – na izvoru kreativnosti*. Objavljen je u zborniku radova *Strategije podsticanja darovitosti*, sa 10. Međunarodnog okruglog stola o darovitima, str. 269–283. Vršac: Viša škola za obrazovanje vaspitača.
- Birdsong, D. (2004). Second language acquisition and ultimate attainment. *The handbook of applied linguistics*, 82–105.
- Čudina-Obradović, M. (1990). *Nadarenost – razumijevanje, prepoznavanje, razvijanje*. Zagreb: Školska knjiga.
- Dan, S., Mitu, K., Lukić, R. (2005). *Podsticanje kreativnosti, važan činilac u vaspitanju predškolskog darovitog deteta*. Rad je objavljen u zborniku radova *Daroviti i odrasli* sa 11. Međunarodne konferencije o darovitima, str. 489–495. Vršac: Viša škola za obrazovanje vaspitača.
- Đorđević, B. (2015,a). *Kreativnost, porodica i predškolske institucije – otkrivanje i negovanje kreativnosti*. Originalni naučni rad objavljen u zborniku radova *Darovitost i kreativnost – razvojna perspektiva kreativne performanse*, sa 20. Međunarodnog okruglog stola o darovitima, str. 69–78. Vršac: Visoka škola strukovnih studija za vaspitače „Mihailo Palov”.
- Đorđević, J. (2015,b). *Kreativnost – podsticanje i negovanje*. Originalni naučni rad objavljen u zborniku radova *Darovitost i kreativnost – razvojna perspektiva kreativne performanse*, sa 20. Međunarodnog okruglog stola o darovitima, str. 79–87. Vršac: Visoka škola strukovnih studija za vaspitače „Mihailo Palov”.
- Ghonsooly, B., & Showqi, S. (2012). The effects of foreign language learning on creativity. *English Language Teaching*, 5(4), 161.
- Iakovos, T. (2011). Critical and Creative Thinking in the English Language Classroom. *International Journal of Humanities and Social Science*, 1(8), 82–86.
- Kadum-Bošnjak, S., Brečević, T. (2015). *Matematički daroviti učenici i kreativnost*. Originalni naučni rad objavljen u zborniku radova *Darovitost i kreativnost – razvojna perspektiva kreativne performanse*, sa 20. Međunarodnog okruglog stola o darovitima, str. 132–142. Vršac: Visoka škola strukovnih studija za vaspitače „Mihailo Palov”.
- Lee, K. H. (2005). The Relationship between Creative Thinking Ability and Creative Personality of Preschoolers. *International Education Journal*, 6(2), 194–199.
- Lee, B. (2013). Suggestions for language learners: Creativity development in EFL classrooms. *Primary English Education*, 19(3), 87–109.
- Maksić, S. (2007). *Darovito dete u školi*. Beograd: Zavod za udžbenike.
- Nastavni plan i program osnovnog muzičkog obrazovanja i vaspitanja (2010). „Službeni glasnik RS” broj 72/09.
- Negru, M. (2015). *Kreativnost i inovacija – premise za postizanje visokih performansi u radu sa darovitom decom*. Stručni rad objavljen u zborniku radova *Darovitost i kreativnost – razvojna perspektiva kreativne performanse*, sa 20. Međunarodnog okruglog stola o darovitima, str. 182–188. Vršac: Visoka škola strukovnih studija za vaspitače „Mihailo Palov”.
- Nosratinia, M., & Zaker, A. (2015). Boosting autonomous foreign language learning: Scrutinizing the role of creativity, critical thinking, and vocabulary learning strategies. *International Journal of Applied Linguistics and English Literature*, 4(4), 86–97.
- Popescu, T. (2013). Pre-service EFL teacher trainees’ perceptions on developing pupils’ creativity. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 76, 700–705.

- Radičeva, D. (2000). *Metodika komplementarne nastave solfeđa i teorije muzike*. Cetinje: Univerzitet Crne Gore, Muzička akademija.
- Radičeva, D. (2008). *Uvod u metodiku nastave solfeđa*. Novi Sad: Univerzitet u Novom Sadu, Akademija umetnosti.
- Reilly, V., & Ward, S. M. (1997). *Very young learners*. Oxford University Press.
- Teovanović, P. (2012). *Integrativna koncepcija darovitosti: radni model razvoja izuzetnosti*. Originalni naučni rad objavljen u zborniku *Darovitost: pogledi i ogledi*, str. 19-39. Beograd: Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet.
- Vasiljević, Z. (2006). *Metodika muzičke pismenosti*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Veselinov, D., Prtljaga, S., Ignjatović, A. (2015). *Projekt metoda kao činilac podsticanja kreativnosti kod darovite dece predškolskog i mlađeg školskog uzrasta*. Stručni rad objavljen u zborniku radova *Darovitost i kreativnost – razvojna perspektiva kreativne performanse*, sa 20. Međunarodnog okruglog stola o darovitima, str. 290–300. Vršac: Visoka škola strukovnih studija za vaspitače „Mihailo Palov”.

Jasmina Stolic, MA

Radmila Palinkasević, MA

Preschool Teacher Training College "Mihailo Palov", Vrsac

DIDACTIC STRATEGIES AND METHODS FOR THE DEVELOPMENT OF MUSICAL AND LANGUAGE CREATIVITY IN PRESCHOOL CHILDREN

Abstract: In the past few decades, the phenomenon of giftedness has been in the center of interest to researchers, especially to researchers who explore the definition and concept of creativity, strategies and methods to explore it as well as ways to express creativity and creative ability. Some of the leading goals in preschool education within music education and language development are: encouragement of spontaneous and free music creativity, development and expression of creativity through various forms of musical activities and the nurture of linguistic ability through spontaneous games (e.g. games with phonemes, letters, role play etc.). Creative expression is primarily expected from the gifted. A very important part in this process is played by the preschool teachers. Today, more and more attention is attracted by specialized institutions which deal with the development of gifted children and which operate outside of the national educational program. Within these programs one can often encounter contemporary forms of group work which entail the use of music, songs, dance, play, acting, visual arts expression, and through this which foreign language learning is conducted, usually the English language. This paper will present a theoretical framework for understanding creativity but also certain practical strategies and methods for encouraging music and language creativity in preschool children.

Keywords: giftedness, creativity, music education, foreign language teaching.